

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

*О. К. Любчук, д. н. з державного управління, професор,
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», lyubchuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7450-4741>,*

*Т. В. Герасименко, канд. геол. наук, магістр, ДВНЗ «Приазовський державний технічний
університет», herasyumenko.t.v@ntu.one, <https://orcid.org/0000-0002-5437-437X>*

Методологія дослідження. Результати отримані за рахунок застосування методів: абстрагування – при визначенні сутності категорії «культурно-пізнавальний туризм»; групування – при формуванні класифікації культурних пам'яток за їх видами; методів просторової організації – при локалізації пам'яток культурної спадщини України, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України для планування розвитку культурно-пізнавального туризму; узагальнення – при визначенні перспектив розширення культурно-пізнавального туризму в Україні та в Дніпропетровській області.

Результати. Виявлено варіативність категорії «культурно-пізнавальний туризм» у залежності від географічних, соціально-економічних та культурних факторів, а також від специфіки попиту та пропозиції на туристичному ринку та наявного ресурсного потенціалу. Зазначено необхідність впровадження інноваційних технологій для підвищення комфортності та привабливості культурно-пізнавального туризму, що включає використання цифрових платформ, віртуальних турів та інтерактивних експозицій. Акцентовано увагу на важливості активізації кампанії з популяризації культурно-пізнавального туризму в регіонах, у тому числі через просування історичних та культурних подій, що мають великий потенціал для залучення різних вікових груп туристів. Визначено можливості для застосування інновацій у сфері культурно-пізнавального туризму на основі міжнародного досвіду, зокрема, через адаптацію успішних практик в Україні та в Дніпропетровській області для підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів.

Новизна. Визначено перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні через комплексний аналіз ключових факторів, що включає вивчення багатой культурної спадщини країни, зокрема історичних пам'яток і етнографічних регіонів, що створюють унікальні можливості для залучення туристів. Виокремлено роль популяризації місцевих культурних подій, що відіграють важливу роль у формуванні туристичних маршрутів, підкреслено значення інвестицій в інфраструктуру, необхідних для розвитку цього напрямку туризму та державної підтримки через програми промоції культурної спадщини. Продемонстровано важливість європейської інтеграції для відкриття нових можливостей для культурного обміну та розвитку внутрішнього туризму, що все більше набирає популярності серед українців.

Практична значущість. Дослідження може слугувати базою для розробки стратегічних планів з розвитку культурно-пізнавального туризму, залучення інвестицій та створення конкурентоспроможних туристичних продуктів, що сприятимуть економічному зростанню та культурному розвитку регіонів.

Ключові слова: культурно-пізнавальний туризм, пам'ятки історії та культури, туристичні ресурси, потенціал, інновації у туризмі, перспективи розвитку.

Постановка проблеми. Культурно-пізнавальний туризм має велике значення для туристичної галузі України, особливо у повоєнний час. Він відіграє ключову роль у відродженні та підтримці національної ідентичності, об'єднуючи різні регіони навколо спільної історії, мистецтва та традицій. Відновлення культурних об'єктів, таких як музеї, історичні пам'ятки та архітектурні комплекси, допомагає не лише зміцнити культурне надбання країни, але й залучити внутрішніх та міжнародних туристів, що є важливим для економічного зростання.

Розвиток цього виду туризму після воєнних дій сприяє соціально-економічній стабілізації. Створення нових туристичних маршрутів, заходів і подій сприяє активізації локальних громад та забезпеченню зайнятості населення, що особливо важливо в умовах післявоєнної відбудови. Культурно-пізнавальні тури можуть стати стимулом для малого бізнесу, підтримуючи ремесла, готельно-ресторанний сектор та місцевих виробників.

Підтримка та розвиток культурно-пізнавального туризму також сприяють міжнародному іміджу України як країни з багатою культурою та історією, що підвищує інтерес з боку іноземних туристів, які прагнуть дізнатися більше про регіональні особливості та культурні здобутки. Залучення туристів дозволяє прискорити економічну відбудову та розвинути нові партнерські зв'язки на міжнародному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурно-пізнавальний туризм – це вид туризму, основною метою якого є ознайомлення з культурними, історичними, етнографічними та архітектурними аспектами різних регіонів і країн. Один з найпопулярніших видів туризму, який дозволяє розширити світогляд, дізнатися більше про історію, традиції, мистецтво та архітектуру інших народів. Такий туризм сприяє збереженню культурної спадщини, розвитку міжнародного співробітництва та взаєморозуміння між народами.

Термін «культурно-пізнавальний туризм» був вперше використаний у 1982 р. на Всесвітній конференції з культурної політики, організованій UNESCO та ICOMOS. Ці організації розробили визначення і стандар-

ти для збереження культурно-історичної спадщини. UNESCO трактує культурно-пізнавальний туризм як окремий вид туризму, який враховує особливості культур різних народів. ICOMOS визначає його як туризм, метою якого є дослідження пам'яток. Серед українських науковців відсутнє однозначне визначення цього поняття, часто використовується схожі терміни, такі як пізнавальний, культурний чи екскурсійний туризм [12].

Снігур К. В. трактує культурно-пізнавальний туризм як поїздки, що задовольняють допитливість, подібно до екскурсійного туризму [14]. Паньків Н. Є., Сагайдак В. І. розглядають його як подорожі з метою пізнання [13]. Бейдик О. О. вважає, що він охоплює відвідування історичних місць і культурних подій та автор розширює визначення, додаючи відвідини природних, історичних, культурних об'єктів, а також ремесел і наукових досягнень [3]. Корж Н. В., Басюк Д. І. підкреслюють важливість інтернет-технологій для його просування в постпандемічний період, що сприяє збереженню культурної спадщини та розвитку національної ідентичності [10]. Зарубіжні автори також акцентують на різних аспектах культурно-пізнавального туризму. Наприклад, Блешич І., Півац Т., Джорджевич Й., Стаменкович І. вважають, що культурно-пізнавальний туризм є важливим інструментом для збереження культурної спадщини та розвитку локальних економік через залучення туристів [16]. Дваєр Л., Вікенс Е. підкреслюють, що інноваційні підходи в організації подій [18]. Цамі М. зазначає, що залучення місцевих громад мають потенціал для підвищення привабливості культурних маршрутів [22].

Переважно в літературі розглядаються економічні та культурні аспекти цього виду туризму, однак перспективи розвитку все ще залишаються маловивченими в контексті технологічних інновацій та їх впливу на поведінку туристів, особливо в умовах постпандемічного світу. Залишається дискусійним питання інтеграції культурного туризму з іншими туристичними продуктами.

Формулювання мети статті. Метою даної статті є аналіз поточного стану культурно-пізнавального туризму в Україні, ви-

явлення основних напрямків для його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Завдяки великій кількості унікальних пам'яток історії та культури, Україна має значний потенціал для розвитку в'їзного та внутрішнього культурно-пізнавального туризму. Західна Україна входить до п'ятірки найпривабливіших туристично-відпочинкових регіонів країни. Ураховуючи складне історичне минуле та багатівікове співіснування різних етнічних груп і релігій, Україна володіє величезним культурним і туристичним потенціалом. Одним із ключових аспектів розвитку культурно-пізнавального туризму є наявність культурно-пізнавальних ресурсів, адже саме вони є основою для організації таких турів та сприяють оптимізації туристичної діяльності. Ці ресурси включають об'єкти культури та історії, вивчені й оцінені науковцями для задоволення туристичних інтересів. Вони поділяються на два основні типи.

Предметні ресурси:

1. Матеріальні пам'ятки – об'єкти, що мають історичну та культурну цінність, зокрема археологічні знахідки, історичні будівлі, пам'ятники архітектури та інші споруди, які зберігають сліди минулого.

2. Музеї – колекції артефактів та експонатів, що представляють культурну спадщину, мистецтво та історію різних періодів та регіонів.

3. Заповідники – території, які зберігають природні та історико-культурні об'єкти, як-от національні парки, природоохоронні зони, садиби та культурні ландшафти.

Непредметні ресурси:

4. Звичаї – норми, ритуали та етичні правила, що відображають духовну культуру певного народу.

5. Традиції та обряди – церемонії та ритуали, що передаються з покоління в покоління, зокрема народні святкування та ремесла.

6. Фольклор – усна народна творчість, включаючи казки, пісні, легенди та інші жанри, які передаються усно та відображають культурні особливості.

Пам'ятки археології

Рештки життєдіяльності людини, включаючи нерухомі об'єкти культурної спадщини, такі як городища, кургани, залишки стародавніх поселень, укріплення, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв та пов'язані з ними рухомі предмети.

Пам'ятки історії

Будинки та споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання, некрополі, місця масових поховань загиблих військовослужбовців (включаючи іноземців), місця бойових дій, загибелі кораблів, а також визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, життям відомих осіб, культурою та побутом народів.

Пам'ятки монументального мистецтва

Твори образотворчого мистецтва, які можуть бути як окремими, так і пов'язаними з архітектурними, археологічними пам'ятками або комплексами (ансамблями).

Пам'ятки архітектури та містобудування

Окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, що відображають особливості певної культури, епохи або стилю. Природно-архітектурні комплекси, історичні центри, вулиці, квартали, площі, залишки давнього розпланування та забудови, які є носіями містобудівних ідей.

Пам'ятки садово-паркового мистецтва

Посадження паркового будівництва з природними або штучно створеними ландшафтами.

Пам'ятки історичного ландшафту

Природні території з історичною цінністю.

Пам'ятки науки і техніки

Унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні та видобувні об'єкти, що відображають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, наукових напрямів або промислових галузей.

Рис. 1. Класифікація культурних пам'яток за їх видами

Джерело: сформовано авторами

Вищенаведені елементи разом формують унікальний досвід, що дозволяє туристам глибше ознайомитися з культурою та історією відвідуваного місця, сприяючи їхньому розумінню та збереженню, класифікацію представлено на рис. 1.

Україні є списком об'єктів культурної спадщини, які офіційно охороняються державою. Об'єкти визначаються незалежно від форм власності на основі їх археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, мистецької, наукової або художньої цінності. Після внесення до реєстру об'єкти культурної спадщини отримують статус пам'яток. У

відкритому доступі представлена інформація про більшість пам'яток, як державного, так і місцевого значення, включаючи як давно відомі, так і нововиявлені.

Реєстр охоплює об'єкти культурної спадщини, які підлягають державному захисту (табл. 1). В Україні налічується приблизно 140000 нерухомих культурних пам'яток, з яких відомо про 105532 об'єкти у сферах архітектури, археології, історії, монументального мистецтва, науки і техніки, ландшафтного та садово-паркового мистецтва [5].

Таблиця 1

Пам'ятки культурної спадщини України, що занесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток України

Область	Кількість пам'яток культурної спадщини, од.		
	Всього	національного значення	місцевого значення
Автономна Республіка Крим	1308	228	1080
Вінницька область	74	28	46
Волинська область	497	158	339
Дніпропетровська область	3902	53	3849
Донецька область	97	14	83
Житомирська область	217	26	191
Закарпатська область	147	103	44
Запорізька область	419	12	407
Івано-Франківська область	2107	107	2000
Київська область	339	38	301
Кіровоградська область	50	15	35
Луганська область	998	28	970
Львівська область	2017	45	1972
Миколаївська область	177	41	136
Одеська область	1130	27	1103
Полтавська область	1392	78	1314
Рівненська область	1129	77	1052
Сумська область	2540	80	2460
Тернопільська область	243	6	237
Харківська область	3019	36	2983
Херсонська область	153	35	118
Хмельницька область	361	191	170
Черкаська область	129	72	57
Чернівецька область	795	50	745
Чернігівська область	634	176	458
Київ	1600	234	1366
Севастополь	66	34	32
Разом	25540	1992	23548

Джерело: сформовано авторами за [5]

У 2023 р. до реєстру включено 1992 національних і 23548 об'єктів місцевого значення. Табл. 1 містить кількість пам'яток культурної спадщини України, що внесені до Державного реєстру нерухомих пам'яток, розподілених за областями. Загальна кількість складає 25540 об'єктів, з яких 1992

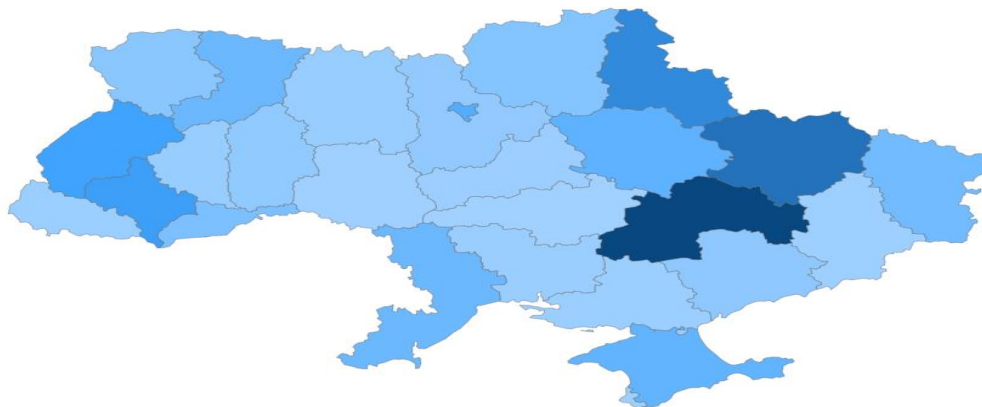
мають національне, а 23548 – місцеве значення.

Найбільша кількість пам'яток зареєстрована у Дніпропетровській (3902 об'єкти) та Харківській (3019 об'єктів) областях. Значну частину пам'яток національного значення зосереджено в м. Києві (234 об'єкти),

Хмельницькій області (191 об'єкт) та Автономній Республіці Крим (228 об'єктів) [5] (див. рис. 2).

Серед об'єктів культурно-пізнавального туризму найбільшу частку становлять археологічні об'єкти (44%), історичні пам'ятки (39%), а також об'єкти архі-

тектури та містобудування (12%). Лише 5% займають пам'ятки монументального, садово-паркового мистецтва, історико-культурні заповідники та ландшафтні об'єкти. Найцінніші зразки історичної та культурної спадщини України охороняються ЮНЕСКО.



Область	Кількість пам'яток культурної спадщини, од.
Дніпропетровська область	3902
Харківська область	3019
Сумська область	2340
Івано-Франківська область	2107
Львівська область	2017
Київ	1600
Полтавська область	1392
Автономна Республіка Крим	1308
Одеська область	1130
Рівненська область	1129
Луганська область	998
Чернівецька область	795
Чернігівська область	634

Область	Кількість пам'яток культурної спадщини, од.
Волинська область	497
Запорізька область	419
Хмельницька область	361
Кіївська область	339
Тернопільська область	243
Житомирська область	217
Миколаївська область	177
Херсонська область	153
Закарпатська область	147
Черкаська область	129
Донецька область	97
Вінницька область	74
Севастополь	66
Кіровоградська область	50
Усього	25540

Рис. 2. Локалізація пам'яток культурної спадщини України (національного та місцевого значення), занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України
Джерело: побудовано авторами за [5]

Зокрема, до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО входять сім унікальних об'єктів: дерев'яні церкви карпатського регіону Польщі та України, стародавнє місто Херсонес Таврійський та його хори, букові праліси Карпат та давні букові ліси, архітектурний ансамбль Резиденції митрополитів Буковини і Далмації, геодезична дуга Струве, ансамбль історичного центру Львова та Софійський собор з архітектурним ансамблем, а також Києво-Печерська лавра. Крім того, у січні 2023 року на позачерговій сесії комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО до Списку всесвітньої спадщини був внесений історичний центр Одеси [6].

Розглядаючи ресурсний потенціал культурно-пізнавального туризму в Україні на сьогодні, слід звернути увагу на втрати, спричинені війною. Російська армія зруйнувала не тільки сотні тисяч домівок україн-

ців, а й цілі міста та громади, що призвело до знищення та пошкодження культурно-історичних пам'яток, які були важливими для організації туристичної діяльності.

У період з 24 лютого 2022 р. в Україні зруйновано або пошкоджено 872 об'єкти культурної спадщини. Серед них 120 пам'яток національного значення, 682 місцевого значення та 70 щойно виявлених. За даними обласних військових адміністрацій, з початку повномасштабного вторгнення було повністю зруйновано 23 пам'ятки; частково пошкоджено 672 пам'ятки; ступінь пошкодження 177 об'єктів залишається невідомим [2].

Окрім наявності культурно-історичного потенціалу, важливим показником розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні є обсяги туристичних потоків. З 2000 по 2013 рр. Україна приймала близько

25 млн. іноземних туристів щорічно, що зробило її популярним туристичним напрямком та значущим реципієнтом міжнародних відвідувачів. Однак у 2014 р., через початок російсько-української війни та анексію Криму, спостерігалось негативне зменшення числа міжнародних туристів, що призвело до втрати приблизно 30% туристичного потоку [4, 9].

Починаючи з 2020 р., структура та обсяги туристичних потоків в Україні зазнали змін через глобальну кризу, спричинену

пандемією Covid-19 та введенням карантинних обмежень. Згідно з даними Державного агентства з розвитку туризму, у 2020 р. міжнародні та внутрішні туристичні потоки знизилися на 75% у порівнянні з 2019 р. Щодо цілей в'їзду в Україну, то з 2,3 млн. туристів, які в'їхали в 2020 р., 70% приїхали для дозвілля та відпочинку, 20% для спеціалізованого туризму, 6% з діловою метою чи для освіти, 3% – для лікування та рекреації, а 1% – з іншими цілями [8] (рис. 3).

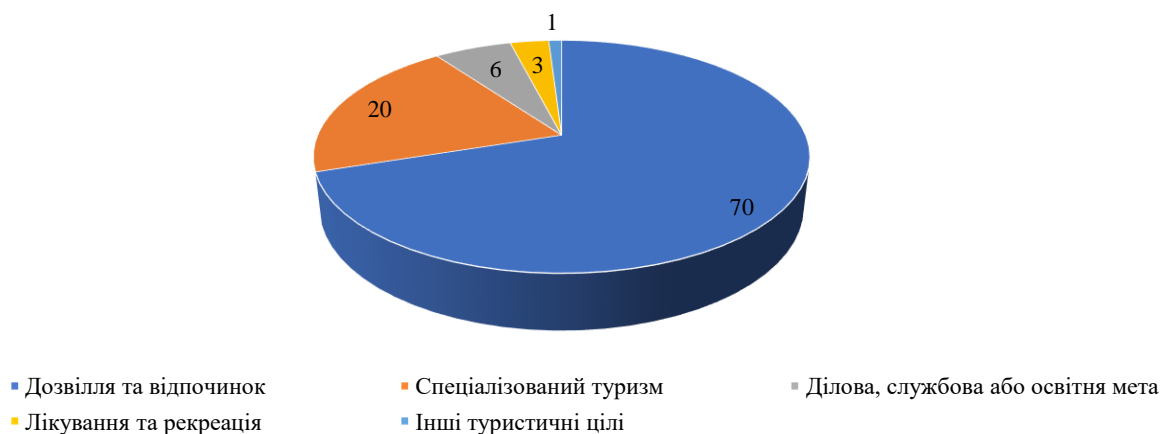


Рис. 3. Розподіл в'їзних туристів відповідно до мети поїздки у 2020 р.

Джерело: побудовано авторами за [8]

Слід зазначити, що наявні статистичні дані мають загальний характер і не відображають реального стану розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні, оскільки туристичні поїздки з культурно-пізнавальною метою часто реєструються як спеціалізовані чи як поїздки для дозвілля та відпочинку. У випадку культурно-пізнавального туризму важко виділити основну мету, оскільки ці поїздки часто поєднують в собі кілька видів туризму.

Війна суттєво вплинула на організацію туристичної діяльності та структуру туристичних потоків в Україні. У 2022 р. державний бюджет втратив близько 30% надходжень від туристичної галузі. Кількість міжнародних туристичних прибуттів зменшилася майже вдвічі – з 4 млн. у 2021 р. до 2 млн. у 2022 р. При цьому більшість туристів становили офіційні особи, делегації, волонтери та представники міжнародних організацій. Внутрішній туризм скоротився приблизно на 50%. Багато традиційних напрямків для культурно-пізнавального туризму стали недоступними. Південь України тимчасово втратив популяр-

ність як туристичний напрямок, а туристична діяльність у північних областях також обмежена. Тим не менш, туристичний потік у західних областях залишається на рівні 2021 р., в той час як потік до центральних областей збільшився.

Хоча війна становить величезну загрозу для життя країни, внутрішній туризм все ще функціонує. У відносно безпечних регіонах можна відвідувати туристичні об'єкти, музеї та інші заклади, які надають туристичні послуги, з дотриманням заходів безпеки, таких як наявність бомбосховищ. Проте в організації культурно-пізнавального туризму зберігаються і довоєнні проблеми, які посилюються з початком війни. Серед основних загроз – недбалість щодо збереження туристичних об'єктів та культурної спадщини [15]. Згідно з даними Асоціації міст України, близько 70% об'єктів культурної спадщини перебуває в незадовільному стані, а майже кожен десятий об'єкт потребує термінового ремонту. Лише для 49103 пам'яток, що становить 35%, укладено охоронні договори, а зони охорони встановлено лише для 10% [1].

Важливою проблемою є відсутність методологічних підходів до аналізу використання об'єктів культурної спадщини в ролі туристичних та екскурсійних об'єктів. У результаті існуючі історико-культурні ресурси безсистемно залучаються до туристичної індустрії, і їх пізнавальна функція зводиться до мінімуму. Зокрема, лише 45% пам'яток культурної спадщини національного значення використовуються як туристичні об'єкти.

Крім того, варто відзначити проблеми з транспортною мережею, які проявляються у поганій доступності об'єктів культурної спадщини залізничним та автобусним транспортом. Частина пам'яток має також низьку транспортну доступність навіть для автомобільного транспорту та обладнана лише пішими маршрутами, які в більшості випадків перебувають у неналежному стані та потребують реконструкції.

До негативних аспектів розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні на сьогодні можна віднести закриття малих місцевих музеїв, скорочення музейних колекцій і закриття окремих експозицій, а також занедбаний стан рекреаційних зон навколо культурно-пізнавальних об'єктів, іноді навіть відсутність мінімальної інфраструктури для задоволення санітарно-гігієнічних та інших потреб туристів. Крім того, активна забудова історичних частин міст, де зосереджено багато пам'яток культури, суттєво знижує їх привабливість.

Вивчаючи основні тенденції розвитку культурно-пізнавального туризму, можна констатувати, що Україна має значний ресурсний потенціал та хороші перспективи для цього виду туризму. Проте, окрім безпекової ситуації в країні, існує об'єктивна потреба в збільшенні систематичних фінансових впливів для відновлення та реконструкції об'єктів культурної спадщини, а також для вдосконалення матеріально-технічної бази туристичної інфраструктури. Важливо створити конкурентні переваги для існуючих туристичних напрямків, щоб ефективно просувати їх на ринку туристичних послуг у сегменті культурно-пізнавального туризму. Крім того, необхідно впроваджувати інноваційні технології, які зроблять культурно-пізнавальний туризм більш комфортним і цікавим для туристів різного віку.

Аналіз мети подорожі туристів Україною в залежності від віку є важливим елементом для розуміння потреб і інтересів різних груп туристів, що безпосередньо впливає на можливості розвитку культурно-пізнавального туризму. Згідно з дослідженнями, різні вікові категорії мають різні мотивації для подорожей, що створює можливості для спеціалізації туризму і підвищення його привабливості для різних аудиторій (табл. 2). Незважаючи на те, що відсоток респондентів, які зазначили цю мету, залишається досить низьким (1% у більшості вікових груп), важливо зазначити, що інтерес до культурних заходів варіюється, проте залишається на помірному рівні. У молодших вікових групах (15–24 та 25–34 роки) цей показник становить 1%, а в старших (35–70 років) – до 1%, що свідчить про стабільний, але обмежений інтерес до культурних подій. Відсоток респондентів, які подорожують з метою дослідження історії, також залишається низьким, але помітно більшим у віковій групі 45–54 років (1%), що може вказувати на те, що вони більш зацікавлені в історичній складовій подорожей.

Відпустка, дозвілля та відпочинок – ця мета подорожей домінує у всіх вікових групах, проте у старших респондентів (55–70 років) вона знижується до 61%, це може свідчити про те, що з віком пріоритети змінюються, і подорожі стають менш орієнтованими на відпочинок та більше на соціальні та культурні зв'язки. Така мета показує зростання в старших вікових групах, досягаючи 17% у респондентів 55–70 років, що може бути пов'язано з потребою підтримувати соціальні зв'язки. Зростання інтересу до оздоровчих послуг у старшій віковій групі (9% у 55–70 років) також відзначає потребу у здоров'ї та відновленні, що підкреслює важливість культурно-пізнавального туризму як складової загального добробуту.

Культурно-пізнавальний туризм в Україні має потенціал для розвитку, особливо серед старшого покоління. Однак відсоток респондентів, які подорожують з культурною метою, залишається низьким. Підприємствам туристичної галузі рекомендується активізувати кампанії з популяризації культурно-пізнавального туризму в регіонах, підкреслюючи важливість історичних та культурних подій для різних вікових груп.

Аналіз мети подорожі туристів Україною в залежності від віку, % від загальної кількості респондентів

Мета подорожі	15-24	25-34	35-44	45-54	55-70
Відпустка, дозвілля та відпочинок	75	76	76	70	61
Відвідування рідних, друзів	8	8	9	10	17
Індивідуальний діловий візит	4	6	5	5	3
Оздоровчі та СПА процедури	2	2	3	4	9
Участь у конференціях, конгресах, виставках	1	2	2	1	1
Участь у корпоративних зустрічах	1	1	2	1	1
Спортивні змагання та вболівальники	2	1	0,8	2	0,5
Участь або відвідування культурних заходів	1	1	0,4	1	1
Лікування тривалістю до одного місяця	0,3	0,4	0,6	2	4
Дослідження історії	1	0,4	0,6	1	1
Релігійна мета	0,1	0,4	0,6	1	1
Шопінг	0,7	0,6	0,5	0,5	0,6
Навчання до одного місяця	1	0,1	0	0,2	0,3
Пошук родинних зв'язків	0,2	0,3	0,1	0,6	0,5
Відмова відповідати	0,2	0,1	0,1	0,3	0,1

Джерело: [8]

Організація культурних заходів та освітніх програм могла б стати важливим кроком для залучення молоді та середнього покоління, що допоможе зберегти культурну спадщину та підвищити зацікавленість до історії. Забезпечення інфраструктури для культурного туризму та покращення доступності культурних об'єктів можуть позитивно вплинути на інтерес до подорожей з культурно-пізнавальною метою.

Інновації в культурно-пізнавальному туризмі стають рушійною силою розвитку цієї галузі на світовому рівні. У сучасному глобалізованому світі туристи прагнуть не тільки побачити відомі пам'ятки, а й отримати глибші враження через інтерактивний досвід, персоналізовані маршрути та новітні технології, що сприяє не лише зростанню туризму, але й збереженню культурної спадщини, що стає важливим фактором для багатьох країн. В Україні ж цей сектор має значний потенціал, але потребує активного впровадження інновацій, щоб стати конкурентоспроможним на міжнародній арені. Інновації, впроваджені в культурно-пізнавальному туризмі за кордоном, можуть стати дієвим інструментом для розвитку туризму як в Україні загалом, так і в Дніп-

ропетровській області зокрема. Використання віртуальної або доповненої реальності, інтерактивних експозицій, гейміфікації та мобільних додатків дозволить привабити більше туристів та підвищити інтерес до культурної спадщини. Інновації у культурно-пізнавальному туризмі в світі, відкривають нові можливості для розвитку цього сектору і в Україні, розглянемо кілька прикладів таких інновацій та їхнього потенційного застосування в Україні (табл. 3).

Незважаючи на великий потенціал, впровадження інновацій в українському культурно-пізнавальному туризмі стикається з низкою викликів. Одним із головних є нестача фінансування та інфраструктурних ресурсів. Також важливою проблемою є недостатня цифровізація культурної сфери та відсутність єдиної національної стратегії розвитку туризму. Однак, з огляду на міжнародний досвід, такі інновації, як smart-туризм, VR, AR, гейміфікація та еко-туризм, можуть суттєво покращити ситуацію та відкрити нові можливості для розширення культурно-пізнавального туризму.

Дніпропетровська область, багата на історичну спадщину козацтва та індустріальну культуру, має великі можливості для впровадження інноваційних рішень у туристичній

сфері. Створення інтерактивних музеїв, квестурів та тематичних маршрутів може зробити регіон більш привабливим для туристів. Зокрема, розвиток цифрових рішень, таких як

мобільні додатки, допоможе створити унікальний туристичний досвід, що поєднує культуру та сучасні технології.

Таблиця 3

Інновації у культурно-пізнавальному туризмі в різних країнах світу, можливість їх застосування в Україні та у Дніпропетровській області

Вид інновації	Приклад у світі	Перспективи застосування в Україні	Перспективи застосування в Дніпропетровській області
Віртуальна та доповнена реальність	Лувр, Франція – віртуальні тури музеєм	Створення VR-турів по Софії Київській, Києво-Печерській лаврі та іншим пам'яткам	Віртуальні тури по музеях Дніпра та козацьких пам'ятках (історичні місця Січі)
Інтерактивні музейні експозиції	Ватиканські музеї, Італія – інтерактивні 3D-реконструкції	Впровадження інтерактивних екранів у національних музеях України	Музеї Дніпра (музей АТО, історичні музеї) можуть додати інтерактивні експозиції
Smart-туризм та мобільні додатки	Сінгапур – мобільні додатки для туристів	Розробка додатків для культурних об'єктів України (інформація про події, маршрути)	Мобільні додатки для маршрутів Дніпра, зокрема турів по козацьких шляхах та історичних місцях
Гейміфікація та квест-тури	Японія – квест-тури з головоломками	Організація квестів у старовинних містах України, наприклад, Львів, Чернігів	Квест-тури по історичних пам'ятках Дніпра, наприклад, по темі козацтва або промислової історії
Еко-туризм та сталий розвиток	Коста-Рика – поєднання екотуризму з культурною спадщиною	Розвиток еко-туризму в Карпатах і заповідних зонах України	Створення еко-маршрутів у природоохоронних зонах області, зокрема по Криворізькому природному парку
Культурні маршрути та тематичні тури	Європа – маршрути замків, шляхи романського мистецтва	Розробка тематичних турів: шляхами козацтва, замків Західної України	Створення козацьких маршрутів у Дніпропетровській області та маршрутів по індустріальній спадщині
Цифровий маркетинг та соціальні медіа	Ісландія – просування країни через інтерактивні кампанії в соцмережах	Використання соціальних мереж для популяризації культурних маршрутів в Україні	Промоція історичних об'єктів і туристичних маршрутів Дніпропетровщини через соцмережі та онлайн-платформи

Джерело: сформовано за [7, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 24]

Перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні можна представити наступними напрямками.

1. Багата культурна спадщина України – історичні та архітектурні пам'ятки – Україна має велику кількість унікальних історичних пам'яток, стародавні замки Західної України, що робить країну привабливою для іноземних туристів;

– етнографічні регіони – культурні та етнографічні регіони мають великий потенціал для розвитку етнографічного та сільського туризму.

2. Популяризація місцевих культурних подій

– фестивалі та події – в Україні щорічно проходять численні культурні заходи, наприклад, фестивалі національної кухні, народного мистецтва, музичні фестивалі, ці події стають

точками притягнення для туристів з різних країн.

3. Розвиток інфраструктури – інвестиції в туристичну інфраструктуру – для подальшого розвитку культурно-пізнавального туризму в Україні необхідно інвестувати в транспорт, готелі та інфраструктуру культурних об'єктів, що включає модернізацію доріг, відкриття нових музеїв, реставрацію історичних пам'яток та розробку туристичних маршрутів.

4. Державна підтримка та промоція – державні програми – важливою умовою розвитку культурного туризму є підтримка з боку держави через програми, спрямовані на промоцію культурної спадщини України за кордоном. Рекламні кампанії, які популяризують українську культуру та історію на міжнародному рівні, можуть збільшити потік іноземних туристів;

– європейська інтеграція – процеси інтеграції України в Європейський Союз відкривають нові можливості для культурного обміну та співробітництва в сфері туризму, що сприятиме залученню інвестицій і розвитку туристичної галузі [11].

5. Розвиток внутрішнього туризму – підвищення інтересу до рідної культури. Внутрішній туризм в Україні набуває все більшої популярності.

Культурно-пізнавальний туризм є багатогранним явищем, яке є важливим чинником для розвитку. Він здатен розширити світогляд, поглибити знання, сприяти естетичному розвитку та духовному збагаченню людей. Для збереження конкурентоспроможності необхідна державна підтримка, що робить актуальним розвиток цього напрямку туризму. Основною місією культурно-пізнавального туризму є виховання національної злагоди, поваги та толерантності, а також сприяння вивченню національних традицій та звичаїв.

Наша країна має значний культурно-історичний потенціал, проте він ще не повністю реалізований. Тому сучасний стан культурного туризму в Україні вимагає активних дій з боку суб'єктів туристичної діяльності та держави для вирішення основних проблем і раціональне використання ресурсів і подальший розвиток регіонів.

Дніпропетровська область має значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального туризму, оскільки на її території знаходиться найбільша кількість пам'яток культурної спадщини місцевого значення. Із загальної кількості в 3902 пам'ятки, 3849 мають місцеве значення, що свідчить про багатий культурний спадок та різноманіття історичних об'єктів, доступних для дослідження та відвідування [7]. Така концентрація пам'яток створює унікальні можливості для розвитку туризму, орієнтованого на вивчення історії, культури та традицій.

Висновки. Розвиток культурно-пізнавального туризму в області дозволить не тільки зберегти та популяризувати ці пам'ятки, але й сприятиме економічному зростанню регіону через збільшення туристичних потоків. Інвестиції у відновлення та підтримку культурної спадщини, покращення інфраструктури та створення нових туристичних

маршрутів можуть підвищити конкурентоспроможність Дніпропетровської області на внутрішньому та міжнародному ринках туризму. Також це сприятиме формуванню у місцевого населення відчуття гордості за культурну спадщину регіону та підвищенню культурної обізнаності. Таким чином, за умов ефективної підтримки та реалізації стратегій розвитку, Дніпропетровська область має всі передумови для становлення як провідного центру культурно-пізнавального туризму в Україні.

Література

1. Асоціація міст України. URL: <http://surl.li/xnxpor>.
2. Барвінок Н.В., Барвінок М.В. Вплив російсько-української війни на туризм в Україні та перспективи його розвитку в майбутньому. The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2022. С. 24-32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1900>.
3. Бейдик О.О., Гончарук А.О. Розвиток культурно-розважального туризму в Україні (на прикладі фестивального туризму). *Географія та туризм*. 2010. Вип. 8. С. 45-49. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_8_12.
4. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., Лучка О. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Випуск 62. С. 178-196. URL: <http://surl.li/awrhpe>
5. Державний реєстр нерухомих пам'яток України (ДРНПУ). URL: <https://dreamdim.ua/uk/derzhavnyj-reyestr-neruhomyh-ram-yatok-ukrayiny/>
6. Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/>
7. Дніпропетровщина: сім туристичних родзинок. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29989296.html>.
8. Звіт за результатами опитування «Проведення дослідження внутрішнього та виїзного туризму українців» Проведено компанією «Хьюмен Ресерч» на замовлення Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ) на базі додатку «Lemur». URL: <https://drive.google.com/file/d/1VbzkC8sG9muJGJjEUCFkzBfAsIVbke9A/view>
9. Зруйнована культурна спадщина України. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://culturecrimes.mkip.gov.ua>.
10. Корж Н.В., Басюк Д.І. Управління туристичними дестинаціями: підручник. Вінниця: «ПП «ТД Едельвейс і К». 2017. 322 с.
11. Любчук О.К., Ярченко Ю.В. Удосконалення механізму державного управління трансформацією туристичної галузі на основі інноваційних техно-

логій. *Публічне урядування*. 2022. 3(28), С. 56-61. [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-8](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-8).

12. Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Україні. Міністерство культури та інформаційної політики України. URL: <https://mkip.gov.ua/content/obekti-svitovoi-spadshchini-yunesko-v-ukraini.html>.

13. Паньків Н.С., Сагайдак В.І. Організація культурно-пізнавального туризму. Сучасний стан та тенденції розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. №5. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/11/2022-310-10.pdf>.

14. Снігур К.В. Культурно-пізнавальний туризм в Україні: сучасний стан ресурсної бази та перспективи розвитку. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія «Економічні науки»*. 2023. №2(79). С. 32-43. URL: <https://visniknew.donnuet.edu.ua/index.php/visnik/article/view/87/106>

15. Best Singapore Apps for Visitors in 2024. URL: <https://singaporetravelinsider.com/best-singapore-apps/>

16. Blešić I., Pivac T., Đorđević J., Stamenković I. (2024). Cultural events as part of cultural tourism development. Case study: Sombor and Apatin (Serbia). *Acta geographica Slovenica*. 54(2). DOI: [10.3986/AGS54406](https://doi.org/10.3986/AGS54406).

17. Costa Rica Trip Concierge. URL: <http://surl.li/zfkiub>.

18. Dwyer L., Wickens E. (2013). *Event Tourism and Cultural Tourism*. Routledge. URL: <https://www.book2look.com/embed/9781135741563>

19. Online tours – Enjoy the Louvre at home! URL: <https://www.louvre.fr/en/online-tours>.

20. Promote Iceland – Let It Out: The anatomy of a campaign. URL: <https://www.sookio.com/blog/the-anatomy-of-a-campaign-promote-iceland-let-it-out>.

21. Puzzle Adventure in Japan: A Treasure Hunt. <https://puzzle-adventure.com/>.

22. Tsami M. (2017). The role of events and cultural tourism strategies for Urban Destinations. The case of Paphos. URL: <https://repository.ihu.edu.gr/xmlui/bitstream/handle/11544/29009/Tsami.Maria.pdf?sequence=1>

23. Transromanica. URL: <https://www.transromanica.com/>

24. Vatican Museums. URL: <http://surl.li/pbsnvz>.

References

1. Asotsiatsiia mist Ukrainy. Retrieved from <http://surl.li/xnpxor>.

2. Barvinok, N.V., & Barvinok, M.V. (2022). *Vplyv rosiisko-ukrainskoi viyny na turyzm v Ukraini ta perspektyvy yoho rozvytku v maybutniomu. The Russian-Ukrainian war (2014-2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, Riga, Latvia: Baltija Publishing, 24-32. Retrieved from <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1900>.

3. Beydyk, O., & Honcharuk, A. (2010). Rozvytok kulturno-rozvezhalnogo turyzmu v Ukraini (na prykladi festyvalnogo turyzmu). *Heohrafiia ta turyzm*, (8), 45-49. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2010_8_12.

4. Bordun, O., Shevchuk, V., Monastyrskyi, V., & Luchka, O. (2022). Vtraty ta napriamy poriatunku turystychnoho biznesu Ukrainy v umovakh viyny. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii ekonomichna*, (62), 178-196. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6214>

5. Derzhavnyi reiestr nerukhomykh pamiatok Ukrainy (DRNPU). Retrieved from <https://dreamdim.ua/uk/derzhavnyj-reyestr-neruhomyh-pam-yatok-ukrayiny/>.

6. Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu Ukrainy. Retrieved from <https://www.tourism.gov.ua/>

7. Dnipropetrovshchyna: sim turystychnykh rodzynok. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/29989296.html>.

8. Zvit za rezultaty opytuvannia «Provedennia doslidzhennia vnutrishnogo ta vyiznogo turyzmu ukrainsiv» Provedeno kompaniieiu «Khiumen Research» na zamovlennia Derzhavnogo ahentstva rozvytku turyzmu (DART) na bazi dodatku «Lemur». Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1VbzkC8sG9muJGJjEUCFkzBfAsIVbke9A/view>.

9. Zruynovana kulturna spadshchyna Ukrainy. Ministerstvo kultury ta informatsiynoi polityky Ukrainy. Retrieved from <https://culturecrimes.mkip.gov.ua>.

10. Korzh, N., & Basyuk, I. (2017). Upravlinnia turystychnymy destynatsiyamy. Vinnytsia: «PP «TD Edelveys i K».

11. Liubchuk, O.K., & Yarchenko, Yu.V. (2022). Udoskonalennia mekhanizmu derzhavnogo upravlinnia transformatsiieiu turystychnoi haluzi na osnovi innovatsiynykh tekhnolohiy. *Publichne uriaduvannia*, 3(28). [https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3\(28\)-8](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2021-3(28)-8).

12. Obiekty vsesvitnioi spadshchyny YUNESKO v Ukrayini. Ministerstvo kultury ta informatsiynoi polityky Ukrainy. Retrieved from <https://mkip.gov.ua/content/obekti-svitovoi-spadshchini-yunesko-v-ukraini.html>.

13. Pankiv, N.Ye., & Sahaidak, V.I. (2022). Orhanizatsiia kulturno-piznavalnogo turyzmu. Suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku v Ukraini. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu*, (5). [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-10](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-10)

14. Snihur, K.V. (2023). *Kulturno-piznavalnyi turyzm v Ukraini: suchasnyi stan resursnoi bazy ta perspektyvy rozvytku*. Visnyk Donetskoho natsionalnogo universytetu ekonomiky i torhivli imeni Mykhaila Tuhan-Baranovskoho. Serii «Ekonomichni nauky». 2(79). <https://doi.org/10.33274/2079-4819-2023-79-2-32-43>

15. Best Singapore Apps for Visitors in 2024. Retrieved from <https://singaporetravelinsider.com/best-singapore-apps/>.

16. Blešić I., Pivac T., Đorđević J., Stamenković I. (2024). Cultural events as part of cultural tourism development. Case study: Sombor and Apatin (Serbia).

Acta geographica Slovenica. 54(2).
DOI: [10.3986/AGS54406](https://doi.org/10.3986/AGS54406).

17. Costa Rica Trip Concierge. Retrieved from <http://surl.li/zfkiub>.

18. Dwyer L., Wickens E. (2013). Event Tourism and Cultural Tourism. Routledge. Retrieved from <https://www.book2look.com/embed/9781135741563>

19. Online tours – Enjoy the Louvre at home! URL: <https://www.louvre.fr/en/online-tours>.

20. Promote Iceland – Let It Out: The anatomy of a campaign. Retrieved from <https://www.sookio.com/blog/the-anatomy-of-a-campaign-promote-iceland-let-it-out>.

21. Puzzle Adventure in Japan: A Treasure Hunt. Retrieved from <https://puzzle-adventure.com/>.

22. Tsami M. (2017). The role of events and cultural tourism strategies for Urban Destinations. The case of Paphos. Retrieved from <https://repository.ihu.edu.gr/xmlui/bitstream/handle/11544/29009/Tsami.Maria.pdf?sequence=1>

23. Transromanica. Retrieved from <https://www.transromanica.com/>

24. Vatican Museums. Retrieved from <http://surl.li/pbsnvz>.

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF CULTURAL AND EDUCATION TOURISM IN UKRAINE

O. K. Lyubchuk, Doctor of Public Administration, Professor, T. V. Herasymenko, Ph. D (Geological), Master Student, SHEI «Pryazovski State Technical University»

Methods. The results were obtained with the application of methods: abstraction – in determining the essence of the category «cultural and educational tourism»; general and specific – in forming the classification of cultural monuments by their types; methods of spatial organization – in the localization of monuments of cultural heritage of Ukraine in the State Register of Immovable Monuments of Ukraine for planning the development of cultural and educational tourism; generalization – in determining the prospects for the expansion of cultural and educational tourism in Ukraine and the Dnipropetrovsk region.

Results. The variability of the «cultural and educational tourism» category was revealed, depending on geographical, socio-economic and cultural factors, as well as on the specifics of demand and supply on the tourist market and resource potential. The need for the introduction of innovative technologies to increase the comfort and attractiveness of cultural and educational tourism for tourists, which includes the use of digital platforms, virtual tours and interactive expositions, is indicated. Attention was also focused on the importance of intensifying the campaign to popularize cultural and educational tourism in the regions, in particular through the promotion of historical and cultural events that have great potential for attracting different age groups. Opportunities for applying innovations in the field of cultural and educational tourism based on international experience, in particular, through the adaptation of successful practices in Ukraine and the Dnipropetrovsk region to increase the competitiveness of tourist products, are identified.

Novelty. Determination of prospects for the development of cultural and educational tourism in Ukraine through a comprehensive analysis of key factors, which includes the study of the rich cultural heritage of the country, in particular, historical monuments and ethnographic regions, which create unique opportunities for attracting tourists. Special attention is paid to the promotion of local cultural events, which play an important role in the formation of tourist routes, the importance of investments in infrastructure, necessary for the development of this direction of tourism, and state support through cultural heritage promotion programs is emphasized. The importance of European integration for the opening of new opportunities for cultural exchange and the development of domestic tourism, which is increasingly gaining popularity among Ukrainians, is also noted.

Practical value. The study can serve as a basis for developing strategic plans for the development of cultural and educational tourism, attracting investments and creating competitive tourism products that will contribute to economic growth and cultural development of regions.

Keywords: cultural and educational tourism, historical and cultural sights, tourist resources, potential, innovations in tourism, development prospects.

Надійшла до редакції 10.11.24 р.